

Halina Łach

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI NAUKOWEJ:
*„POWSTANIE, ORGANIZACJA, WALKI ORAZ POWRÓT
DO POLSKI ARMII GEN. JÓZEFA HALLERA.
W 100. ROCZNICĘ UTWORZENIA BŁĘKITNEJ ARMII.
ARTYLERIA – HISTORIA – TERAŹNIEJSZOŚĆ
– PRZYSZŁOŚĆ”*

W budynku Collegium Humanisticum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 6 czerwca 2017 r. zgromadzili się historycy wojskowości, by w ramach jednej ogólnopolskiej konferencji naukowej poruszyć dwa tematy: *Powstanie, organizacja, walki oraz powrót do Polski armii generała Józefa Hallera* i *Artyleria – Organizacja – Uzbrojenie i technika*. Organizatorami konferencji były ośrodki naukowe oraz instytucje i stowarzyszenia związane z historią militariów i walk zbrojnych: Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy (MWL), Zakład Historii XX wieku oraz Pracownia Dziejów Wojskowości Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (UWM) w Olsztynie i Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK) w Toruniu oraz Stowarzyszenie Historyków Wojskowości. Zebrani naukowcy uczestniczyli w obradach w dwóch panelach tematycznych: pierwszy dotyczył „Błękitnej Armii”, drugi historii artylerii.

Konferencja pokazała, że problematyka dotycząca gen. Józefa Hallera, Armii Polskiej we Francji cieszy się wielkim zainteresowaniem polskich naukowców oraz stanowi ważny czynnik kulturotwórczy i popularyzacji dziejów wojskowych Polski. Świadczy o tym choćby liczba zgłoszonych wystąpień i referatów, bowiem chęć aktywnego uczestnictwa wyraziło 13 badaczy.

Uroczystego otwarcia konferencji z ramienia gospodarza dokonał dyrektor Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, prof. dr hab. Waldemar Rozynekowski. Przywitał zaproszonych gości, w tym naukowców i badaczy z ośrodków naukowych z kraju, m.in. z Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Akademii Marynarki Wojennej (AMW) z Gdyni, Akademii Sztuki Wojennej (ASW) z Warszawy, Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy, Muzeum Sił Powietrznych (MSP) w Dęblinie, Instytutu Pamięci Narodowej (IPN) ze Szczecina oraz z Zakładu Historii Wojskowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK) w Toruniu. W dalszej części wystąpienia odniósł

się do badań naukowych z dziejów armii i wojska generała Józefa Hallera, podkreślając, że problematyka podejmowana na konferencji jest tematyką nie do końca jeszcze zbadaną i rzetelne badania powinny być prowadzone ze względu na doniosłe zasługi żołnierzy Błękitnej Armii w odzyskaniu przez Polskę niepodległości po przeszło stuletnim okresie zaborów. Podkreślił, że konferencja jest wydarzeniem wspólnie zorganizowanym przez ośrodki naukowe i liczy na dalszą współpracę Instytutu Historii i Archiwistyki w Toruniu z innymi ośrodkami w realizacji wspólnych naukowych projektów badawczych.

Po otwarciu głos zabrali organizatorzy konferencji. Jako pierwszy wystąpił dyrektor Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy, dr Mirosław Giętkowski, podkreślając na wstępie, że ma zaszczyt prezentować muzeum, które gromadzi zabytki związane z historią wojsk lądowych od średniowiecza przez wojny XVII w., powstania narodowe, walki o granice w latach 1918–1921, II wojnę światową po udział żołnierzy polskich w misjach pokojowych i stabilizacyjnych na całym świecie. Wspominał o owocnej współpracy muzeum ze Stowarzyszeniem Miłośników Artylerii i Militariów w Toruniu, które zrzesza ludzi interesujących się historią wojskową Torunia i okolic, historią uzbrojenia, wojen i konfliktów zbrojnych, architekturą militarną oraz tradycjami i szkolnictwem wojskowym. Dzięki współpracy ze stowarzyszeniem badania dziejów wojskowości podejmowane są przez coraz większe grono badaczy. Podkreślił konieczność popularyzacji dorobku gen. Józefa Hallera, ze względu na jego wkład w budowę i organizację wojska polskiego po odzyskaniu przez Polskę niepodległości.

W imieniu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie głos zabrał dr hab. Dariusz Radziwiłłowicz, prof. UWM. Podkreślił doniosłość konferencji poświęconej setnej rocznicy utworzenia armii polskiej we Francji, dowodzonej przez gen. Józefa Hallera. Szeregi tej armii wypełniali ochotnicy z Polonii kanadyjskiej i amerykańskiej, uciekinierzy z kraju i z wygnania, byli jeńcy. Rola tej armii i jej dowódcy, gen. Józefa Hallera, w dziele wybijania się Polski na niepodległość, a później obrony granic i suwerenności jest ogromna i w miarę upływu lat coraz wyżej oceniana przez historię. Duch „błękitnej armii” żyje we współczesnej Polsce jako tradycja i historyczna legitymizacja jednostek, które z niej się zrodziły, a z których, jak z całej naszej armii, naród polski może być dumny.

Po oficjalnym otwarciu konferencji rozpoczęły się obrady w pierwszym bloku tematycznym, poświęconym „błękitnej armii” gen. Józefa Hallera. Obradom I bloku przewodniczył dr hab. Dariusz Radziwiłłowicz, prof. UWM, który też jako pierwszy wystąpił z referatem *Przygotowania i transport Błękitnej Armii do Polski*. Przedstawił on koncepcje przetransportowania armii gen. J. Hallera z Francji do kraju, które rodziły się i dojrzewały zarówno wśród najwyższych władz wojskowych, jak i w obozach politycznych. W grę wchodziły plany ekspedycji wojska przez Bałkany, Bałtyk i Gdańsk. Dopiero

w 1919 r. alianci wydali zgodę na przejazd polskiej armii do kraju przez obszar Niemiec.

Stworzone we Francji dywizje polskie, po przybyciu do kraju stanowiły podstawę organizowanych większych związków taktycznych, m.in. Frontu Mazowieckiego, którego celem było utrzymanie za wszelką cenę w granicach odrodzonej Polski ziem zaboru pruskiego. Na temat uczestnictwa oddziałów „błękitnej armii” w tworzeniu Frontu Mazowieckiego referat wygłosił dr hab. Wiesław Łach, prof. UWM.

Kolejny referat na temat *Bezpieczeństwo i porządek publiczny w rozkazach Dowódcy Frontu Pomorskiego gen. Józefa Hallera* przedstawiła dr hab. Halina Łach (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie). Rozkazy i rozporządzenia Dowódcy Frontu Pomorskiego podpisywane przez gen. dyw. Józefa Hallera stanowiły podstawę zachowania porządku i bezpieczeństwa na przejmowanych obszarach Pomorza, jak i w oddziałach wojskowych. Postawy niesubordynacji i braku dyscypliny nie wpłynęły negatywnie na przejęcie Pomorza przez oddziały Wojska Polskiego, a cała kampania została przeprowadzona pokojowo i spokojnie.

Problematykę organizacji oddziałów polskich – tułaczy na dalekich frontach Wielkiej Wojny, poszukujących drogi do odradzającej się Ojczyzny przedstawił prof. nadzw. dr hab. Witold Jarno, z Uniwersytetu Łódzkiego. Losy żołnierzy *4. Dywizji Strzelców Polskich w Odessie jako elementu Armii Polskiej we Francji w latach 1918–1919*, chcących walczyć i powrócić do kraju były bardzo trudne i cierniowe.

Po krótkiej przerwie głos zabrał dr Andrzej Bogucki z Centrum Informacji Naukowej Sokolstwa Polskiego i Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” II Bydgoszcz–Fordon im. gen. Józefa Hallera w Bydgoszczy. W swoim wystąpieniu, zatytułowanym *Tradycja i Pamięć o gen. Józefie Hallerze i Hallerczykach w Bydgoszczy*, podkreślił na wstępie, że ma zaszczyt mówić o człowieku, który – obok Józefa Piłsudskiego – ma największe zasługi dla odzyskania i obrony niepodległości Polski. W dalszej części dr Bogucki odniósł się do faktów i wydarzeń kulturalno-patriotycznych organizowanych przez TG „Sokół”, upamiętniających czyny gen. Józefa Hallera i żołnierzy jego „błękitnej armii”. M.in. mówił o takich faktach, jak: podejmowanie współpracy z potomkami Hallerczyków w Stanach Zjednoczonych, fundowanie tablic pamiątkowych, nadawanie imienia gen. Hallera ulicom i szkołom, powoływanie do życia hallerowskich stowarzyszeń, czy pozyskiwanie i przekazywanie pamiątek do muzeów.

Chadeckość gen. Józefa Hallera. Studium socjologiczno-historyczne to temat referatu, który wygłosił dr Stefan Pastuszewski z Bydgoskiej Szkoły Wyższej. Autor podkreślił, że wartości światopoglądowe panujące w domu rodzinnym miały szczególny wpływ na osobowość „Błękitnego Generała”. Atmosfera głębokiego patriotyzmu i religijności, poszanowanie instytucji rodziny, pracy i dobra wspólnego ukształtowały postawę odpowiedzialności

i solidaryzmu społecznego. Te cechy pozwalały generałowi podejmować trudne i odpowiedzialne wyzwania i konsekwentnie je realizować.

Kolejne cztery wystąpienia dotyczyły rodzajów wojska w „błękitnej armii”. Dzieje 1. pułku czołgów przedstawił dr Jacek Lasota z Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie. Mówca podkreślił, że pułk był pierwszą polską jednostką wojskową uzbrojoną w czołgi, która zapoczątkowała istnienie broni pancernej w wojskach II RP. Został sformowany wiosną 1919 r. w składzie Armii Polskiej we Francji z inicjatywy gen. Józefa Hallera i Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu. Sprzęt oraz obsadę większości stanowisk oficerskich i fachowych przejęto z francuskiego 505. Pułku Czołgów. Oddziały pułku wzięły udział w 1919 r. w walkach Frontu Litewsko-Białoruskiego pod Bobrujskiem.

Temat *Lotnictwo Armii Hallera (1917–1921) i jego wpływ na francuskie początki polskiego lotnictwa wojskowego* przedstawił dr Krzysztof Kubala, zaś *Lotnictwo Armii Polskiej gen. J. Hallera* – dr Roman Kozłowski. Obaj historycy wojskowości reprezentowali Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie. Dr Kubala omówił zagadnienie początków lotnictwa w Armii Polskiej we Francji oraz formowanie trzech pułków lotniczych w kraju już po przybyciu hallerczyków do Polski. Podkreślił, że tam, gdzie trwały walki o granice (Lwów), natychmiast piloci przystępowali do lotów bojowych. Z kolei dr Kozłowski zwrócił uwagę na kwestię szkolenia pilotów w bazach lotniczych w Dijon i w obozie w Sillé-le-Guillaume Lotnictwa Armii Polskiej we Francji. Spore zainteresowanie słuchaczy wzbudziły zdjęcia pilotów i parku lotniczego.

Dr Sławomir Maksymowicz z Archiwum Państwowego w Olsztynie przedstawił wybrane biogramy lekarzy służących w „błękitnej armii”. Zaakcentował, że za ofiarność i ratowanie życia żołnierzy na polach walk władze państwowe w niepodległej Polsce uhonorowały wielu lekarzy Złotym Krzyżem Zasługi – najwyższym odznaczeniem państwowym.

Jako ostatni w pierwszym bloku tematycznym głos zabrał dr Zygmunt Zalewski z Olsztyna. W swoim wystąpieniu zatytułowanym *Polski obóz szkoleniowy w Niagara-on-the-Lake ważnym czynnikiem procesu tworzenia Błękitnej Armii gen. J. Hallera*, poruszył problem szkolenia polskich ochotników do armii gen. J. Hallera w ośrodku szkoleniowym w Stanach Zjednoczonych. W ośrodku przeszkolono ogółem około 23 tys. żołnierzy. Dr Zalewski szczególnie podkreślił przychylny stosunek władz państwowych USA co do kwestii odzyskania przez Polskę niepodległości.

Na koniec pierwszej części konferencji dyskusję i zaprezentowane wyniki badań podsumował dr hab. Dariusz Radziwiłłowicz, prof. UWM. Po pierwsze zaakcentował, że gen. Józef Haller należał do najznamienitszych postaci zasłużonych w zmaganiach o wolność Polski. Działając dla sprawy niepodległości, tak na terenie Francji, jak i po powrocie do kraju, swój obowiązek żołnierski spełniał z największym poświęceniem biorąc udział w walkach o granice, ratując kruchą egzystencję Rzeczypospolitej. Osobistym

przykładem, patriotyczną żarliwością i militarnym profesjonalizmem potrafił zaszczepić podwładnym poczucie wiary w sens poniesienia nawet najwyższych wyrzeczeń. W wolnej Polsce postać Generała ożywiała uczucia patriotyczne rodaków, a on sam pozostał niezłomnym żołnierzem Niepodległej.

Po dłuższej przerwie rozpoczęły się obrady drugiej części konferencji na temat *Artyleria – Organizacja – Uzbrojenie i technika*. W II bloku tematycznym, któremu przewodniczył dr Mirosław Giętkowski, dyrektor Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy, wysłuchano siedmiu referatów. Dr hab. Jarosław Centek (UWM w Toruniu) zaprezentował temat *Początki niemieckiej artylerii przeciwpancernej*, dr Zbyszek Moszumański zajął się problemem *Wojenne szkoły podchorążych rezerwy artylerii przeciwlotniczej w czasie II wojny światowej*, dr Jan Benken (IPN Szczecin) przedstawił temat *Wykorzystanie artylerii polowej do działań antypartyzanckich w Wietnamie w wybranych sprawozdaniach oficerów Wojska Polskiego z Międzynarodowej Komisji Nadzoru i Kontroli*, dr Robert Rybak (UMK w Toruniu) wystąpił z referatem *Uzbrojenie artyleryjskie armii Azerbejdżanu w wojnie o Górski Karabach 1992–1994*, dr Łukasz Nadolski (MWL w Bydgoszczy) przedstawił *Zastosowanie bojowe zestawu 9K79 Toczka na Ukrainie*, a dr Tomasz Neubauer z Muzeum Marynarki Wojennej (MMW w Gdyni) wystąpił z tematem *Bezpieczeństwo i ochrona dziedzictwa morskiego – artyleria*. Na zakończenie obrad II bloku tematycznego mgr inż. Zdzisław Krygier (MMW w Gdyni) wygłosił referat *Historia i przyszłość artylerii morskiej*.

Po wysłuchaniu wszystkich wystąpień dr M. Giętkowski dokonał podsumowania tej części obrad. Podkreślił, że prelegenci zaprezentowali swoje badania z wykorzystaniem środków multimedialnych, co wzbogaciło i uatrakcyjniło słuchaczom problematyki artyleryjskiej. Różnorodność tematyczna, rozpiętość chronologiczna wystąpień świadczyły o wieloaspektowości badań naukowców zajmujących się historią artylerii, jak i badań nad wykorzystaniem tego rodzaju broni na współczesnym polu walki. Jednocześnie zaznaczył, że celem tej części konferencji było zaprezentowanie przez historyków wojskowości wyników prac badawczych, gdyż zachodzi pilna potrzeba opracowania monografii poświęconej historii i rozwoju artylerii polskiej.

Na zakończenie konferencji organizatorzy podziękowali wszystkim prelegentom i słuchaczom za udział w obradach podkreślając, że wszystkie referaty wygłoszone na konferencji zostaną wydane drukiem.